

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК СКЛАДНИК ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ (2005-2021 рр.)

Світлана ШЕВЧЕНКО, к.пед.н., ст.н.с.

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>

Історична пам'ять у сучасній педагогічній науці розглядається як багатовимірний соціокультурний феномен, що поєднує когнітивний, ціннісний та ідентифікаційний компоненти. У контексті шкільної освіти України (2005–2021 рр.) вона поступово трансформується з додаткового елемента гуманітарної підготовки у структурний компонент змісту навчання історії та громадянської освіти. У національному гуманітарному просторі надзвичайно актуальна проблема формування історичної пам'яті українського суспільства та утвердження української національної ідентичності. Вона є предметом досліджень сучасних українських істориків, філософів, педагогів (Л. Березівська, І. Бех, Т. Букіна, Я. Грицак, Н. Дічек, А. Коридон, М. Козловець, В. Кремень, Н. Саух, О. Стадник, В. Попик, В. Яблонський та ін.).

Теоретичною основою сучасного розуміння історичної пам'яті є концепції колективної пам'яті М. Гальббакса та культурної пам'яті Я. Ассмана, які підкреслюють її соціально зумовлений характер та функцію формування колективної ідентичності (Assmann, 2011). У шкільній освіті ці підходи реалізуються через відбір змісту підручників, інтерпретацію історичних подій та акцентування на ціннісних аспектах минулого. Як зазначає Лариса Березівська «звернення до біографічних студій з урахуванням ревізії історіографії, фактологічного очищення і осмислення історико-освітніх процесів було, є й буде джерелом відновлення історичної пам'яті». Саме педагогічні біографічні онлайн-проекти сприяють вшануванню освітян минулого, осмисленню їхніх ідей... біографічні дослідження, результати яких відображено у цифрових ресурсах, енциклопедичних виданнях, передовсім сприяють задоволенню інформаційних потреб освіти, педагогіки в біографічній інформації, поглибленню знання про життя та діяльність, погляди та світоглядні цінності освітян минулого, поширенню демократичних і гуманістичних ідей про розвиток української і закордонної освіти» (Березівська, 2025, с. 45, 47, 48).

Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів. Виховання молоді на кращих прикладах життя борців за становлення української державності є одним з найбільш важливих шляхів формування історичної пам'яті. Патріотичне виховання юних сприяє донесенню до них правдивої

інформації про героїчне минуле українського народу. Гордість за свою землю, свій народ, а значить, і національна свідомість формується лише за умови, коли людина добре знає історію і культуру рідної держави. Вивчення їх сприяє оволодінню читачами-дітьми знань про походження української нації, історичне минуле українського народу, його героїчні і трагічні сторінки. Особливе місце в вітчизняній історії займає тривала боротьба українського народу за свою державність, волю і незалежність (Шевченко, 2025, с. 228). Так, у змісті програм з історії України у 2005–2021 рр. простежується поступовий перехід від енциклопедичного викладання подій до концептуального осмислення історичних процесів і їхнього впливу на сучасність. У навчальних програмах приділяється увага таким темам, як Голодомор 1932–1933 рр., повстанський рух ОУН-УПА, боротьба за незалежність у ХХ ст., Революція Гідності – як складовим елементам формування національної пам'яті.

З'ясовано, що особливість цих програм полягає не лише у переліку тем, а й у способах їхнього викладання: увагу зосереджено на історичних наративах, що сприяють емпатії, усвідомленню історичної несправедливості, моральних уроків минулого. Це відповідає концепції «політики пам'яті», де минуле постає не абстрактно, а як фактор, що формує цінності та загальнодержавні ідеали. У період після 2005 р. спостерігається поступова зміна парадигми історичної освіти: від фактологічного викладу до компетентнісного та ціннісного підходу. Особливої актуалізації цей процес набув після 2014 р., коли історична пам'ять стала важливим чинником національної консолідації та протидії інформаційним впливам.

Громадянська освіта як окремий освітній курс у середній школі почала формуватися з 2010-х років, і остання редакція Програми громадянської освіти включає змістові лінії, що тісно пов'язані з історичною пам'яттю: «Українська державність і громадянська ідентичність», «Права і свободи людини у світлі історичних подій», «Громадянська відповідальність у демократичному суспільстві», а історична пам'ять у курсах історії та громадянської освіти виступає не лише як фактографічний матеріал, а як інтегрований компонент виховного процесу, що дозволяє учням критично осмислювати минуле та застосовувати здобуті знання у сучасному житті.

У цих програмах акцент зроблено на тому, щоб учні не лише знали історичні події, а й розуміли їхній вплив на сучасні суспільні процеси. Це сприяє розвитку критичного мислення, усвідомленому громадянству та готовності до відповідальної участі у житті суспільства. Таким чином громадянська освіта стає провідним механізмом реалізації політики пам'яті в школі.

У змісті курсів історії України відбувається переорієнтація на проблемно-орієнтоване навчання, яке передбачає критичне осмислення історичних подій та формування громадянської позиції учнів. Як

зазначають дослідники, шкільний курс історії дедалі більше виконує функцію формування громадянської ідентичності через інтерпретацію історичної пам'яті (Удод, 2013). «Історична пам'ять у сучасному українському суспільстві виступає не лише засобом збереження минулого, а й фундаментом формування національної ідентичності та духовної культури. У пострадянський період Україна опинилася перед необхідністю переосмислення історичних наративів і створення цілісної концепції національно-патріотичного виховання» (Загородня, 2026, с. 1140). Але «у цьому контексті вважаємо доцільним звернення до мудрості і настанов, вироблених національною педагогічною думкою, і репрезентованих у працях її видатних представників. Зокрема – до згенерованого ними і перевіреного часом знання щодо шляхів плекання поколінь національно свідомих українців. Переконані, що таке знання варто,

- по-перше, активно вивчати і транслювати/поширювати серед сучасників для підтримання історичної пам'яті про розвиток нації, про духовні здобутки синів українського народу, усвідомлене осягнення яких формує національну гордість і національну дентичність;

- по-друге, використовувати у розробленні практичних підходів до виховання в молоді дієвої любові до Батьківщини. Ідеї наших попередників, сформульовані на базі ґрунтового розуміння архетипічних рис українців, їхньої вдачі, традицій і особливостей, здатні мотивувати і сучасних педагогів-вихователів, і саму молодь до збереження в серці й пам'яті складного, але героїчного історичного шляху нашого народу до державності, надихати на патріотичні вчинки і поведінку заради збереження рідної країни та її суверенітету.

На особливу вагу заслуговують міркування і приписи, вміщені в освітніх, культурологічних, соціопсихологічних працях діячів української діаспори, просякнутих посиленням патріотичним напруженням виголошених виховних ідей» (Дічек, 2025, с. 556–557). Адже в умовах повномасштабної військової агресії рф проти України, яка вже п'ятий рік відстоює свою незалежність, посутньо актуалізується необхідність невпинно сприяти формуванню в молодих українців національно-патріотичних настроїв, постійно і цілеспрямовано впливати на формування у них національно орієнтованої громадянської свідомості, підпорядкованої національним цінностям та інтересам. Оскільки сьогодні, як ніколи «під час героїчної боротьби українського народу проти російського загарбника біографічні студії є винятково цінними. Вони впливають на консолідацію громадян навколо спільних цінностей, передовсім гуманістичних, та зміцнення української національної і громадянської ідентичності, розкриття ролі освіти й педагогіки в збереженні та популяризації педагогічної спадщини» (Березівська, 2025, с. 48).

Історична пам'ять несе в собі національну культуру, свідомість, яка чітко розкривається у хрестоматії де вперше крізь тематично дібрані

тексти (або уривки з них) українських освітніх діячів, учених, письменників цілісно (і України, і діаспори) репрезентовано випрацьовування й розвиток упродовж значного історичного періоду (др. пол. XIX-третина XXI ст.) національної ідеї як осердя національної філософії освіти і педагогіки та важливого чинника національного державотворення, здійснено спробу актуалізації філософсько-педагогічної спадщини, репрезентованої у дібраних текстах (чи уривках із них) як питомого підґрунтя формування у сучасних споживачів наукової продукції почуття патріотизму і гордості за свою історію, тісно пов'язану з боротьбою за рідну мову та рідномовну освіту, усвідомленого ставлення до своєї національної ідентичності, національних цінностей, що виборювалися попередніми поколіннями патріотів-інтелектуалів». Ці знання дуже цінні для загальноосвітніх шкіл педагогічному персоналу оскільки саме «освіта була і залишається одним із вагомих чинників націєтворення і державотворення» (Дічек та ін., 2025, с. 3). Отже, формування у дітей глибокого усвідомлення своєї приналежності до українського народу, почуття любові до Батьківщини, готовності до виконання громадянського обов'язку, а також розвиток національної свідомості, духовності, моральності та культури нині є основою всіх основ. І на сучасному етапі розвитку нашого суспільства особливе значення має виховання громадянина-патріота, високоморальної особистості, та відродження духовності у суспільстві. Виховання – це, передусім, вбирання кожною особистістю в себе духовності і культури рідного народу, його національного буття у поєднанні з загальнолюдськими культурними цінностями.

Таким чином, історична пам'ять у шкільній освіті України виступає не лише як змістовий елемент, а як педагогічний інструмент формування національної свідомості, критичного мислення та ціннісної орієнтації учнів.

Ключові слова: історична пам'ять, програми, національна свідомість, культурні цінності, навчання історії, громадянська освіта.

Список використаних джерел

- Березівська, Л. Д. (2025). Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти. У Л. І. Ткаченко & В. М. Шульга (Упоряд.), *Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти: Матеріали VI Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 26–31 березня 2025 року)* (с. 44–49). Інститут обдарованої дитини НАПН України. https://iod.gov.ua/content/events/72/vi-vseukrayinska-mizhgaluzeva--naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-ukrayinske-suspilstvo--u-perspektivah-rozvitku--istorichniy--socialno-politichniy--osvitno-pedagogichniy-aspekti_publications.pdf
- Дічек, Н. П. (2025). Мислителі української діаспори про виховання патріотів-державників: Невтрачена актуальність ідей. У Л. І. Ткаченко & В. М. Шульга

(Упоряд.), *Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти: Матеріали VI Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 26–31 березня 2025 року)* (с. 556–563). Інститут обдарованої дитини НАПН України. https://iod.gov.ua/content/events/72/vi-vseukrayinska-mizhgaluzeva--naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-ukrayinske-suspilstvo--u-perspektivah-rozvitku--istorichniy--socialno-politichniy--osvitno-pedagogichniy-aspekti_publications.pdf

Дічек, Н. П., Загородня, А. А., & Шевченко, С. М. (Упоряд.). (2025). *Філософсько-педагогічна думка України у контексті націєтворення: Хрестоматія*. Педагогічна думка. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2025/09/KHrestomatiia_2025.pdf

Загородня, А. А. (2026). Історична пам'ять як соціокультурний конструкт у системі національно-патріотичного виховання студентської молоді України: Інтеграція в освітній процес і європейський досвід (2005–2021 рр.). *Наукові інновації та передові технології*, 4(56), 1139–1148.

Удод, О. А. (2013). Шкільна історична освіта як репрезентант політики пам'яті. *Національна та історична пам'ять*, 8, 8–13.

Шевченко, С. М. (2025). Традиції українського національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх школах: Золота спадщина українських інтелектуалів (1990–2009 рр.). *Науково-педагогічні студії*, 9, 226–242. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2025-9-226-242>

Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge University Press.

КАР'ЄРНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД УНІВЕРСИТЕТІВ США

Роман ШКУРАТ

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0001-5297-2552>

Сучасна вища освіта функціонує в умовах непрогнозованих соціально-економічних впливів, швидкої зміни професійних вимог і посилення конкуренції на ринку праці. За таких умов університетський диплом уже не гарантує випускникові автоматичного входження у професію, а професійне становлення здобувача освіти дедалі більше залежить від його здатності усвідомлено вибудовувати власну освітньо-професійну траєкторію. Саме тому кар'єрна підтримка в університеті набуває значення не допоміжного сервісу, а важливого інструменту професійного самовизначення, що поєднує освітній процес, досвід взаємодії з роботодавцями, розвиток навичок працевлаштування та формування кар'єрної готовності.

У міжнародному науковому дискурсі кар'єрні послуги університетів розглядаються як складова student success і career development, а не лише як форма сприяння працевлаштуванню наприкінці навчання. Дослідники наголошують на переході від моделі placement service до ширшої системи